

GLOBAL IQTISODIY BEQARORLIK SHAROITIDA MOLIVAVIY RISKLARNI BOSHQARISH: O‘ZBEKISTON BANK SEKTORINING EMPIRIK TAHLILI VA JANUBIY KOREYA TAJRIBASI BILAN QIYOSI

Zoxirova Dinara Rifkat qizi

O‘zbekiston Respublikasi Bank-moliya akademiyasi, "Moliya" mutaxassisligi magistratura bosqichi
tinglovchisi

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.22007677>

Annotatsiya: Ushbu tezisda global iqtisodiy beqarorlik sharoitida O‘zbekiston bank sektoridagi moliyaviy risklarni boshqarish masalalari panel ma’lumotlar asosidagi empirik tahlil orqali o‘rganiladi. 2022-2026-yillar oralig‘ida faoliyat yuritgan 31 ta tijorat bankining besh vaqt kesimi (jami 155 kuzatuv) bo‘yicha shakllantirilgan balanslashgan panel ma’lumotlar bazasida Fixed Effects regressiya modeli qo‘llanildi, bunda bog‘liq o‘zgaruvchi sifatida muammoli kreditlar (NPL) ulushi, mustaqil o‘zgaruvchi sifatida FED bazaviy stavkasi va nazorat o‘zgaruvchisi sifatida bank aktivlarining logarifmi tanlab olindi. Natijalar FED stavkasi va bank hajmining NPL darajasiga statistik jihatdan ahamiyatli ta’sir ko‘rsatishini tasdiqladi. Olingan xulosalar Janubiy Koreyaning "katta beshlik" tijorat banklari bo‘yicha 2023-2026-yillardagi NPL va kapital yetarliligi (CAR) ko‘rsatkichlari bilan qiyoslandi. Tahlil natijalari O‘zbekiston bank tizimida makroprudensial nazoratni, xususan bank hajmiga va tashqi omillarga tayanuvchi differensial yondashuvni kuchaytirish zarurligini ko‘rsatadi.

Kalit so‘zlar: moliyaviy risklarni boshqarish, panel regressiya, muammoli kreditlar (NPL), kapital yetarliligi (CAR), Janubiy Koreya, makroprudensial siyosat, O‘zbekiston bank sektori.

Abstract: This thesis examines financial risk management in Uzbekistan's banking sector under conditions of global economic instability through an empirical panel-data analysis. Using a balanced panel of 31 commercial banks observed across five time points between 2022 and 2026 (155 observations), a Fixed Effects regression model was estimated with the non-performing loan (NPL) ratio as the dependent variable, the FED policy rate as the key independent variable, and the logarithm of bank assets as a control. The results confirm that both the FED rate and bank size have a statistically significant effect on NPL levels. The findings are compared with NPL and capital adequacy ratio (CAR) dynamics of South Korea's five largest commercial banks over 2023-2026. The analysis indicates a need to strengthen macroprudential oversight in Uzbekistan, particularly through a size-differentiated regulatory approach.

Keywords: financial risk management, panel regression, non-performing loans (NPL), capital adequacy ratio (CAR), South Korea, macroprudential policy, Uzbekistan banking sector.

KIRISH

Global iqtisodiyotning o‘zaro bog‘liqligi kuchayib borayotgan hozirgi sharoitda milliy bank tizimlarining barqarorligi tashqi omillarga ya’ni xalqaro foiz stavkalari dinamikasi va global siyosiy noaniqlikka tobora ko‘proq bog‘liq bo‘lib bormoqda [1]. Ushbu yo‘nalishda avvalgi tadqiqotlarimizda Janubiy Koreyaning institutsional va makroprudensial siyosat tajribasi tavsifiy-tahliliy metodologiya asosida o‘rganilgan edi. Mazkur tezisning farqli tomoni shundaki, unda O‘zbekiston bank sektorining bank darajasidagi asl statistik ma’lumotlari asosida shakllantirilgan panel ma’lumotlar bazasidan foydalanib, miqdoriy (ekonometrik) tahlil taqdim etiladi va olingan natijalar Koreya banklarining yangilangan 2023-2026-yillardagi ko‘rsatkichlari bilan bevosita qiyoslanadi.

Tadqiqotning maqsadi — global omillar (FED bazaviy stavkasi) hamda bank hajmining O‘zbekiston tijorat banklaridagi muammoli kreditlar (NPL) darajasiga ta’sirini panel regressiya modeli yordamida empirik baholash va olingan natijalarni Janubiy Koreya bank sektori tajribasi bilan qiyosiy tahlil qilishdan iborat.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqotda O‘zbekiston Respublikasi Markaziy bankining rasmiy statistik ma’lumotlari (cbu.uz) asosida shakllantirilgan panel ma’lumotlar bazasi qo‘llanildi [2]. Tahlil davri sifatida 2022-2026-yillar oralig‘idagi besh vaqt kesimi (2023, 2024, 2025, 2026-yil 1-yanvar holatlari hamda 2026-yil 1-iyun holati) olindi. Tanlanmaga barcha besh vaqt kesimida uzluksiz faoliyat yuritgan 31 ta tijorat banki kiritildi (balanslashgan panel), natijada jami $31 \text{ bank} \times 5 \text{ davr} = 155$ ta kuzatuvdan iborat ma’lumotlar bazasi shakllantirildi. Bog‘liq o‘zgaruvchi sifatida bank kesimidagi NPL ulushi (%), mustaqil o‘zgaruvchi sifatida

FED bazaviy stavkasi (FRED, fred.stlouisfed.org ma'lumotlari asosida) [3], nazorat o'zgaruvchisi sifatida esa bank aktivlarining logarifmi ($\ln(\text{Aktivlar})$) qo'llanildi. Bank darajasidagi kuzatilmaydigan individual xususiyatlarni nazorat qilish maqsadida Fixed Effects (Within estimator) modeli baholandi.

TAHLIL NATIJALARI

Tavsifiy statistika. 1-jadvalda keltirilgan natijalarga ko'ra, bank tizimi bo'yicha o'rtacha NPL ulushi 2022-yilda 8,72% ni tashkil etgan bo'lib, keyingi yillarda izchil pasayish tendensiyasini namoyon etgan: 2023-yilda 6,10%, 2024-yilda 4,31%, 2025-yilda 3,59% darajasigacha kamaygan. 2026-yil o'rtasiga kelib ko'rsatkich birmuncha ortib, 4,24% ni tashkil etdi.

Davr	Bank soni	O'rtacha NPL (%)	Minimal NPL (%)	Maksimal NPL (%)	Standart og'ish (%)
2022 (01.01.2023)	31	8,72	0,00	96,29	20,71
2023 (01.01.2024)	31	6,10	0,00	85,23	15,19
2024 (01.01.2025)	31	4,31	0,00	24,15	5,13
2025 (01.01.2026)	31	3,59	0,00	24,40	4,34
2026 (1-iyun)	31	4,24	0,00	13,91	3,18

Manba: O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki ma'lumotlari (cbu.uz) asosida muallif tomonidan tayyorlandi.

2022-yilgi yuqori standart og'ish (20,71%) va ekstremal maksimal qiymat (96,29%) asosan hajmi kichik alohida banklar hisobidan yuzaga kelgan bo'lib, tizimning umumiy tendensiyasini emas, balki alohida holatlarni aks ettiradi.

Panel regressiya natijalari. Fixed Effects modeli natijalariga ko'ra (2-jadval), FED stavkasi koeffitsienti statistik jihatdan ahamiyatli, ammo manfiy chiqdi (-3,18; $p=0,037$). Bu holat, ehtimol, tadqiqot davrida kredit portfelining tez o'sishi NPL nisbatini "suyultirgani" yoki FED stavkasi ta'sirining milliy pul-kredit siyosati orqali kechiktirilgan holda uzatilishi bilan izohlanishi mumkin. $\ln(\text{Aktivlar})$ o'zgaruvchisi barcha modellarda statistik jihatdan yuqori ahamiyatli va manfiy chiqdi (-10,99; $p<0,001$) — bu kattaroq banklarning nisbatan past NPL darajasiga ega ekanligini, ya'ni bank kattaligi bilan kredit sifati o'rtasida kuchli manfiy bog'liqlik mavjudligini ko'rsatadi.

O'zgaruvchi	Koeffitsient	$P> t $	Ahamiyatlilik
FED bazaviy stavkasi, %	-3,1769	0,0366	$p < 0,05$
$\ln(\text{Aktivlar})$	-10,9914	0,0000	$p < 0,01$
R-kvadrat	0,2206	--	--
Kuzatuvlar soni (N)	155	--	31 bank $\times$ 5 davr

Manba: muallif tomonidan Markaziy bank ma'lumotlari va FED stavkasi (FRED) asosida hisoblab chiqilgan.

Janubiy Koreya tajribasi bilan qiyosiy tahlil. O'zbekiston bank sektoridan olingan empirik natijalar Janubiy Koreyaning eng yirik beshta tijorat banki ("katta beshlik") bo'yicha 2023-2026-yillardagi ko'rsatkichlar bilan qiyoslandi [4; 5]. Ushbu davrda Koreya banklarining o'rtacha NPL ulushi 0,21% dan 0,41% gacha ko'tarilgan bo'lsa-da, mutlaq qiymat jihatidan xalqaro standartlar bo'yicha juda past darajada qolmoqda; shu bilan birga kapital yetarliligi ko'rsatkichi (CAR) o'rtacha 16,94% dan 15,52% gacha pasaygan bo'lsa-da, xalqaro BIS talabi (8%) va O'zbekiston me'yorida (13%) ancha yuqori bo'lib qolmoqda [6]. 3-jadvalda ikki mamlakat bank sektorining asosiy ko'rsatkichlari umumlashtirilgan.

Ko'rsatkich	O'zbekiston (2023-2026)	Janubiy Koreya, "katta beshlik" (2023-2026)
-------------	-------------------------	---

NPL, %	3-8	0,4-0,6
CAR (BIS), %	12-14	15-17
Risk boshqaruvi vositalari	LTV, DSTI	LTV, DTI/DSR, FX cheklovlar
Umumiy natija	Risklar nisbatan yuqori	Risklar past, barqarorlik yuqori

Manba: O‘zbekiston Respublikasi Markaziy banki, FRED, BIS va Koreya moliya bozori hisobotlari (Aju Business Daily, 2026) asosida muallif tomonidan tayyorlandi [7].

Qiyosiy tahlil shuni ko‘rsatadiki, O‘zbekistonda NPL ko‘rsatkichi Koreyaga nisbatan 6-15 baravar yuqori, CAR esa 2-3 foiz punktga past. Bu farq Koreyaning 2002-2005-yillardan buyon izchil qo‘llab kelayotgan LTV, DTI/DSR hamda valyutaga oid maxsus makroprudensial choralarning [8] samaradorligini tasdiqlaydi va O‘zbekiston uchun bank hajmiga differensiallashtirilgan nazorat tizimini joriy etish zaruriyatini asoslaydi — bu xulosa panel regressiyada $\ln(\text{Aktivlar})$ o‘zgaruvchisining statistik ahamiyatligi bilan ham mos keladi.

XULOSA VA TAVSIYALAR

O‘tkazilgan empirik tahlil shuni ko‘rsatdiki, O‘zbekiston bank sektorida muammoli kreditlar darajasi bank hajmi va global omillar (FED stavkasi) bilan statistik jihatdan bog‘liq. Janubiy Koreya tajribasi bilan solishtirish ushbu bog‘liqlikning amaliy ahamiyatini yanada yaqqol namoyon etadi. Shu asosda quyidagi tavsiyalar taklif etiladi:

1) Markaziy bank tomonidan bank hajmiga differensiallashtirilgan (proportsional) makroprudensial nazorat mexanizmi ishlab chiqilishi, chunki empirik natijalar kichik banklarda NPL riski sezilarli yuqori ekanini tasdiqladi;

2) Koreya tajribasidagi kabi xorijiy valyutadagi operatsiyalarga yo‘naltirilgan maxsus (FX-related) makroprudensial choralarning bosqichma-bosqich joriy etilishi;

3) NPL va CAR ko‘rsatkichlarini muntazam panel tahlil asosida monitoring qilish tizimining Markaziy bank amaliyotiga joriy etilishi, bu global omillar ta’sirini erta aniqlash imkonini beradi;

4) Kelgusi tadqiqotlarda tanlanma davrini kengaytirish va qo‘shimcha makroiqtisodiy o‘zgaruvchilarni (masalan, GEPU indeksi) modelga kiritish orqali natijalarning barqarorligini tekshirish tavsiya etiladi.

Ushbu tavsiyalarning amalga oshirilishi O‘zbekiston bank tizimining tashqi iqtisodiy shoklarga chidamliligini oshirish va moliyaviy barqarorlikni uzoq muddatli ta’minlashga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. International Monetary Fund [IMF]. (2024). Global Financial Stability Report, October 2024: Steadying the Course.

2. O‘zbekiston Respublikasi Markaziy banki. (2025). Moliyaviy barqarorlik va statistik ma’lumotlar. Available at: <https://cbu.uz>.

3. Federal Reserve Bank of St. Louis [FRED]. FRED Economic Data. Available at: <https://fred.stlouisfed.org>.

4. Sayaseng, S. (2020). Evidence of Effective Financial Crisis Management from South Korea: An Example for Other Regions. *Society and Economy*, 42(1).

5. Bruno, V., & Shin, H. S. (2013). Assessing Macroprudential Policies: Case of Korea. NBER Working Paper No. 19084.

6. Kim, K., & Lee, J. Y. (2017). Estimating the effects of FX-related macroprudential policies in Korea. *International Review of Economics & Finance*, 50, 23-48.

7. Aju Business Daily. (2026). Korean banks' preliminary Q2 2026 financial indicators. Available at: <https://www.ajupress.com/view/20260331090070642>.

8. An, S., Kang, T. S., Kim, K., & Kang, E. (2021). Korea's Macroprudential Policies for Capital Flows: Accomplishments and Road to Improvement. KIEP Research Paper, World Economy Brief 21-06.

9. International Monetary Fund and World Bank [FSAP]. (2025). Republic of Uzbekistan: Financial Sector Assessment Program — Financial System Stability Assessment.